

SÅÅJJ PE'CE IJ MORDDU

Koronapandemiast Lää'dd kriiskeäll'jem raavummša

LÄÄ'DD TIÕÐAKATEMIA noori määngtiõdlaž ä'sštobddijouk pu'htted õu'dde vuäinnmõõžž Lää'dd kriiskeäll'jemvuõđâst koronapandemiakriis määtai nuäjain, täävtõsân nâânas da jäll'jed põ'stti Lää'ddjânnam. Beä'lvälddmõš keäčč puõ'ttja kuu'kkab äi'gğkõõskâst ko kõõskte'mes jäll'jummuš ääi'jpoddsaz kriisâst.

Ääi'jpoddsaz kriis sâtt kue'dded õttja tuâggben vaarrân âarrai ku'kesäiggsab kriisid. Pandemiakriis joortõõžžâst huõll äimmsest da pirrõõžžâst lij pääccam oo'ccben, hâ't tõk tuõđi jie leäkku pääđai kuei'mstes. Veiddsõs globaal muuttâs pirrõõžžâst da jee'res šlaaji jie'llesõõ'jin peejj še oummid viruuzzi leävvnem vaar vuälla.

Ääimas- da pirrõsmuttâz ârstâttmõš lij vie'lt'te'mes oummi, tällõõžž da luâđ pue'rrvââjjam beä'lnn. Tõt õõlgat piâsttji kie'ppummuž da illnjiõlõõggi šuurummuž, poka kuâstât illneutraalvuõ'tte, da piâsttji õõudâs kie'ppummuša tõn še mâŋŋa. Lää'dd õhttsazkää'dd viõkksõs škooultõs- da čuõvtõsvuâđđ di kõskknaž na'ddjõs tuärjje Lää'ddjânnam ve'rddee'l puârast o'nstam pi'rgğummuž pandemiakriisâst. Tai bie'li tuõ'll'jummuša da

raavummša ka'nnat piijjâd viõgg ârsteĳani. Kõskksaz ä'sšen lij vaalšed õhttsazkää'dd õõutverddsazvuõđ da tää'ssâarv, koozz kooll še tõt, što meerla tâ'bdde põõššmes ääi'j tää'zzest da pue'ttmes kullum.

Materiaal'laž huällainsmâttmõõžž staanmõ'sše tuejjeet Lää'ddjânnmest ju'n jiânnai. Seämma tä'rkk lij tuejjummuš jiõgglaž huällainsmâttmõõžž pue'rren. Oummui jiõgglaž pue'rrvââjjam staanmõš veekk ooudâs kriisi vaaldšemaagganvuõđ, da tõn pääi'kest škooultõõžžâst da čeäppõõžžâst lij miârkteei vuässõs. Tuäivv pue'rab puä'dlvest šâđd tõi värra. Čeäppõõžž aiccâmõš da raajjmõš õõu'dee oummui da õhttsazkää'dd kreevsõsvuõđ, koonn taarbšet nu'tt še kriisin puârnõđdi jie'lli tällõ'sse.

Saaggtummšest lij kriiskeäll'jemvuõđâst kõskksaz rool: tõn fe'rttai tää'vted meerlaid veiddsânji, lee'd čiołgâs da aainâs šõddâđ fi'ttjum. Vuârrvaaiķtemvuõtt lij vuässâ'ttem da vuässadvuõđ aiccâm diõtt vie'lt'tem. Saaggttempirrõs lij leämmaž já'ttlõs muttâz vue'lnn da muttâz vuäitt vue'rded juätķķjem. Saaggtummuž älgg šiõtt'tâ'tted tän čâ'lmvva'rdđjest äâ'nee'l. Jee'rab tââimaid

taarbset disinformaatio rä'tk̄kma da na'ddjõdzz seeiltummša tu'tk̄kuum, vuâdđtõllum teâd ârra.

BEÄ'LVÄLDDMÕÖŽŽÄST lij tiõdõtstõdõzz kiõccâmvue'k̄k. Čõdnte'mes tiõdõtstõdõzzâst lij jõnn miârktõs kriisi fi'ttjum̄s̄est, tõin se'lvvjum̄s̄est da õhttsažk̄kâ'dd o'ddest raajjmõdõžžâst. Pandemiakriisâst tiõdõtstõdõzz da riikkvää'ld õhttsažtuâjj o'nsti määngnalla, leša jea'rben ja'ttlõs toi'mmjum̄s̄ õhttsažtuâjjvaalmâšvuõdid tiõd̄vuâ'pstem da tu'mmee'ji kõdsk âlgg pue'reed kroota ii'tti vue'jji vääras.

Vuõss-sââ'jest lij tuõ'll'jed nâanas vuâdđtu'tk̄kum̄s̄ ka'ttjen jee'resnallšem tiõdsuõ'rjin, ko kriis lie samai määngnallšem ij-ka vuei't õuddkiõ'tte tie'tted mākam teätt puätt lee'd tää'rkmõs kriisvue'jj puâ'deen kroota õõl. Aainâs ääi'jtâss'saž, snâatnas da tu'tk̄keemvuâdđsaž teâd taarbset, leäi kriis mii täätas. Tãn vuâra puâkkastu'tk̄kum̄s̄a pi'jješ viõgg ja'ttlânji da äävkiõdi meeraikõskksaž õhttsažtuâjjast. Pandemiakriisâst õlmmni

kuuitâg e'pet, što oummu da õutstõdõzzi jälstõõttmõdõžž fi'ttjum̄s̄ lij puk kriisvue'jj vaaldsum̄s̄est kõskksââ'jest, mii miârkkšââvv, što oumažtiõd da puk vee'zz määngpeällsaž tu'tk̄kum̄s̄ kue'ddtâ'lle vaaldšum da toi'mmjeei tu'mmstõktuâj. Tiõdõtstõdõzz ju'n vue'lğgẽmtää'zzest meeraikõskksaž luândd čuä'jti viõggâs globaal pandemiakriis čâu'ddemvuei'ttemvuõdi kaunmõdõžžâst.

Maai'lm lij nânnsen poonjõdõttâm õ'hte nu'tt tääl beä'lnn, poliittlânji ko pirrõdõzz beä'lnn da tāk tuejeei lie beä'lstes kuälstõdõvvâm nânnsânji nuu'bbeež. Lää'ddjânnam âlgg täävtõdõttâ meeraikõskksaž õhttsažtuõjju ääi'jbuužž aktiivlubun ja pââ'jeed profiilâs õhttsaž toimmjum̄s̄ õõudee'jen.

Ko kriis lie määngnallšem, ij tõin pi'rğgum̄s̄ oo'nnest tã'lk̄ õõut maall mie'ldd, pe'ce pue'rmõsân keäll'jeei čauddmõš lij õhttsažk̄kâ'dd, kãâ'tt pâstt šiõttlõdõvvâd da pâstt raaveed kreevsõs potentialâs tiõtti, riikkvää'ld da jie'llemvue'k̄k̄jeäl õhttsaž vääiv vuâinnmõdõžžin keäll'jeei õuddnum̄s̄ täävtõdõzzi ârra. ■

Sââjj pe'ce ij morddu – Koronapandemiast Lää'dd kriiskeäll'jem raavummša lij Lää'dd Tiõdakatemia õ'hte kãčcam jiõččnaž ä'sštobddijooak beä'lvälddmõš (õlmsõttum 8.2.2021)

Ä'sštobddijooak vuâzzla: Anna Mauranen (saaggjãã'dteei), Eva-Mari Aro, Riitta Hari, Sirpa Jalkanen, Markku Kulmala, Arto Mustajoki, Risto Nieminen, Ilkka Niiniluoto, Kari Raivio, Jorma Sipilä da Kirsi Tirri

Ä'sštobddijooak piisarkã'dd: Pekka Aula, Jaakko Kuosmanen da Rosa Rantanen

Beä'lvälddmõš lij lookkãmnalla da vä'lddemnalla addrõžžâst www.acadsci.fi/kannanotto2021.pdf

